

Zeitschrift: Beiheft zum Bündner Monatsblatt
Herausgeber: Verein für Bündner Kulturforschung
Band: 11 (2008)

Artikel: Introducziun
Autor: Riatsch, Clà
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-821106>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 30.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

INTRODUCZIUN

Romans propuonan a noss'imaginaziun muonds pussibels. Romans realistics propuonan lur muonds in analogia a models dal muond real, tils elavureschan cun ün'attenziun minuziusa per detagls concrets, inserischan lur istorgia fictiva in üna rait dad infuormaziuns documentablas, segnadas da l'attenziun etnografica, sociologica, linguistica, istorica. In maniera forsa plü precisa: il roman realistic s'adatta a fuormas e möds d'expressiun dad oters discuors e genres da text chi sviluppan models da realtä. Uschè dvainta quist roman ün lö d'inscunter e da coesistenza da differents möds da discuorrer e da quintar, möds d'origin litterara e na-litterara. In seis ultim roman, *Vom Häuten der Zwiebel* (2006), disch Günter Grass che chi'd es capità cun quai chi's lascha quintar da sia vita: «Was sich [...] erzählen liess, haben als allesfressende Monster die Romane geschluckt und in Wortkaskaden ausgeschieden.» (Grass 2006:329). In quist sen ed in relaziun cun l'ouvra cumplessiva da Cla Biert chi preferischa la fuorma cuorta füss eir *La müdada* ün «allesfressendes Monster».

Cun leger *La müdada* legiaina duos istorgias principalas, quella da Tumasch chi chatta la dretta duonna e dvainta creschü e quella da la fin dad ün temp, nomnà il «temp vegl», in Engiadina Bassa. L'istorgia individuala ha eir ella üna vart documentaristic-istorica, in sia vita visibla es Tumasch in bliers detagls ün figl da seis temp o megllder, da seis duos temps, dals ons '20 e dals ons '50. Cun quintar la part invisibla da l'istorgia da Tumasch, si'istorgia interna, as riva il roman per fuormas dal raquint psicologic e simbolic; in maniera evidainta i'ls raquints da seis sömmis ed i'ls discuors chi tils interpreteschan. In quist'istorgia interna dal svilup persunal, da l'individuaziun, daja eir scenas solitarias:

Tumasch sper l'En, Tumasch in muntogna, o appunta, Tumasch in sias visiuns e seis sömmis. Da tschella vart sta eir quist'individuaziun suot l'insaina dal term forse il plü important da *La müdada*, la cumünanza. Per esser cuort: Tumasch chatta a sai svest cun chattar a Karin, ma eir cun scuvrir ed acceptar ch'el es ün descendent, segnà da seis antenats, da sia schlatta, e ch'el fa part dad üna cumünanza chi til muossa sia valur cun dover e pretender sia partecipaziun. Las duos figüras sabgias chi til accumpognan e mainan sülla via da l'individuaziun, sia mamma duonn'Aita e Barduot, discuorran plüssas jadas da l'importanza da la cumünanza dal privel da «l'esser sulet» e da la «suldüm». Eir las scenas externamaing las plü solitarias, quellas da las visiuns e dals sömmis, sun profuondamaing segnadas da la cumünanza. Ils sömmis sun stilisats sco archetipics i'l sen da la teoria da C.G. Jung e muossan in lur maniera ch'ün spazi, resenti sco strictamaing intim e privat, es eir el determinà dal collectiv e general.

La punt tanter individuaziun e descendenza, tanter libertà e responsabilità, es fatta in maniera simbolica i'l chapitel chi repeta il titel dal roman, *La müdada*. Tumasch vuol sfender ün giuf chi ha sü ün buol:

TT, e suot via, intaglià cun cifras elegantas: 1748. Sgür e franc, quai d'eira ün Tumasch Tach.

[...] Ils peis dals custaps sun sco duos pilasters, ils duos strichs suravia vegnan insembel: üna punt – (Biert 1962:280).

Cur ch'el metta il giuf ch'el laiva sfender sur sias spadlas vaina'l surprais da sa mamma chi dumonda: «Imprendast a portar il giuf, figl?» (ibid.).

La punt tanter il singul e sia schlatta vain fatta dad ün emblem linguistic, il nom iertà dals antentats, ma eir dad ün simbol, la vopna dals Tachs cun aint l'aglia. Karin declera, perchè cha l'emblem dals Tachs es eir quel da Tumasch: «Schi, l'aglia. Quella chi sa svolar sur tuot las muntognas e tuottüna bricha nu tillas banduna!» (Biert 1962:378). Uschè conciliescha il nivel simbolic l'antitesa tanter determinaziun genetica e libertà. Il listess fa eir l'En chi resova l'antitesa chi fa ils plü blers pissers a Tumasch, quella tanter ir e star: «Hai, i's stess pudair far sco l'En:

adüna qua ed istess adüna in viadi [...]» (Biert 1962:225). In quist sen esa forse main surpudent cha Barduot conguala quai ch'el nomna «la müdada decisiva», quella persunala, cul crescher dad ün bösch:

«[...] quai chi quinta es, scha tü at müdast o bricha, scha tü dvaintast adüna darcheu ün oter, scha tü creschast sco chi'd es creschü quist bösch quia, o scha tü restast fat e laschà, ün medioker.» (Biert 1962:85)

Tumasch fa l'esperienza dad esser ün descendent tanter oter cun leger las chartas da Buolf Tach chi sun ün bel exaimpel per il documaint falsifichà dal roman realistic. Tumasch sumaglia a Buolf Tach chi's tschercha cun far viadi, cun s'expuoner ad ün muond incuntschaint chi til permetta dad incleger cun muossar, che ch'el es bun da far. L'imitaziun dal rumantsch arcaic da las chartas da Buolf Tach muossa la vart linguistica dal grond tema da la resüstanza, cha Barduot transferischa da la domena religiosa a quella genetica. Il vegl sabi declera a Tumasch cha'ls morts resüstan in lur descendents: « [...] quai cha quels d'eiran, quinta per nus daplü da quai cha nus crajain.» (Biert 1962:269). La punt chi collia a Tumasch Tach cun Buolf Tach es la lingua; l'imitaziun da rumantsch «vegl» (in vardà iper-arcaic) es ün skerz cun üna vart seriusa, il clown linguistic demonstrescha üna pussibilità da sourtour la lingua sco ierta. A livel narrativ collian las chartas da Buolf Tach fragmains dad ün roman istoric dal tip saga da famiglia, cun ün roman contemporan chi quinta e discuta da la fin dal «vegl» e da las pussibilitats dal «nouv». Il fat curius cha'ls temps sun incumpatibels, Tumasch es giuven i'ls ons '20 ed i'ls ons '50, prodüa üna fuorma ibrida chi pudess star in relaziun culs paradoxs simbolics manzunats e culs rituals da las mascras linguistics.

La lingua es il prüm cha no inscuntrain cun leger *La müdada* e forse eir l'ultim, il medium il plü important da la cumünanza. Ün dals trats stilistics ils plü evidaints da quist roman, l'imitaziun da varietats da lingua, dialects da cumün, lingua veglia, lingua plü o main cultivada, plü o main populara, l'imitaziun eir da stils da discuors, ha bleras jadas üna funcziun comica, ma la comica nun es superficiala. Il gö cun mascras

linguisticas premetta la vögla da participar o almain ün interess intim per l'oter e per la differenza, rapreschantada da la differenza linguistica. La lingua da las figüras es variada, ma ell'es adüna eir quella da quel chi quinta; e viceversa, la lingua da quel chi quinta es adüna eir quella dals oters, fictivs e reals. Quist fat, important per la teoria dal roman, es important eir per *La müdada*: il gö linguistic dependa da quella tensiun tanter il singul e la cumünanza chi's muossa eir tanter las duos istorgias principalas da *La müdada*.

Cha l'agen nu s'articulescha, nu's definischa, nun exista sainza agüd da l'oter ed ester nu's muossa be illa lingua, dimpersè eir ill'acziun narrativa ed illa configüraziun simbolica da nos roman. *La müdada* nu quinta be dad ün cumün dimpersè eir dad ün hotel, per rivar inavant dovra il giuven indigen la giuvna chi vain da dalöntschi, l'estra, chi güda ad incleger eir cun na incleger. La confruntaziun dad ester ed indigen nu para pussibla sainza stereotips; ma il fat cha las duos figüras principalas as müdan e ch'ellas as müdan insembel, sugerischa almain cha lur dialog d'amur nun es be üna conferma da lur projecziuns.

Dal grond sabi da *La müdada*, da Barduot, disch sar Joannes: «bom-bom, quel nun es lavà be cullas auas da l'En, quel!» (Biert 1962:170). Quai vala eir per quel chi organisescha, na be ils discuors e las acziuns, dimpersè las perspectivas, las valütaziuns, las ideas discussas ed exemplifichadas in quist roman, quai vala eir per il narratur e per quel chi sta davo el, l'autur Cla Biert. Sco seis eroe dovra eir el la cumünanza, eir quella chi prodüa ideas e teorias specificas sur da l'uman, si'istorgia, las radschuns e las consequenzas da las differentas müdadas. Las contribuziuns da quist cudaschet muossan cha na be Barduot, dimpersè eir Cla Biert, «nun es lavà be cullas auas da l'En», cha sias ideas sur da continuità e müdada stan in connex cun debattas chi gnivan manadas i'ls ons cha nos autur d'eira vi dal scriver.

Cha *La müdada* citescha e transfuorma otras vuschs vezzaina in blers connexs. Minchatant es quai evidaint, ils discuors dals oters vegnan marcats e commentats sco tals; minchatant capita quai eir ün pa a la zoppada. Las vuschs dals oters sun al listess mumaint invenziuns ed imitaziuns, eir schi dà qua ün pêr problemins filosofics. In duos lös vain l'autur davo las culissas oura, per ans dir, in duos annotaziuns, ch'i dà

persunas realas chi han pensà e discurrü sur da problems dad ün muond real; e ch'el, l'autur, ha «fat adöver» p.ex. dad ün referat per ün discuors dad üna da sias persunas. Qua vain bod la tentaziun da repeter la teoria chi lavura cun l'etimologia per dir cha inventar voul dir chattar. Cha l'autur dad ün roman dovra sias funtanas es evidaint; bler main evidaint es ch'el disch quai e pustüt ch'el disch quai aint il roman svesa.

Quistas pèr observaziuns per sugerir cha per scuvrir la fascinaziun da *La müdada* esa da müdar e variar las ipotesas da lectüra, tadlar las respostas da differentas vuschs. Quist'es l'intenziun da nos inscunter. I nu's tratta da l'idea cha minchün e minchüna vezza be üna part e da la fossa spranza cha cun metter insembel las parts detta ün purtret integral da quai cha'l text disch o dafatta da quai ch'el voul dir. I's tratta amo bler main dad ün cumbat per verer, chi chi legia la dretta *Müdada*. Quella nu daja. I dà pero, sco i'l muond da Tumasch, la differenza e la cumünanza; differentes interess, differentas teorias, differentas ipotesas; e la spranza dad üna lingua cumünaivla chi permetta da tillas discuter.

LITTERATURA

Grass, G.

2006 *Beim Häuten der Zwiebel*, Göttingen, Steidl Verlag